

Studiju i biografiju prati 16 priloga koji u prvom redu rasterećuju biografiju, ali ovdje obuhvaćene imaju izuzetnu vrijednost za brzo snalaženje u brojnim vojnim strukturama i rasporedu formacija u zemlji. Napomenućemo samo neke nazive priloga: *Generali na najvišim komandnim funkcijama 1918-1941* (sistematizovani po ministarstvu vojske i mornarice, glavnom generalštabu, ađutanturi Nj.V. Kralja, te komandama divizijskih oblasti), *Raspored i prelazna formacija 1918/1919.godine*, *Formacija vojske na dan 1. jula 1928. godine*, *Formacija i dislokacija vojske 1939. godine*, *Generali-admirali, bivši austrougarski oficiri*, *Generali na najvišim dužnostima u mirnodopskoj formaciji kopnene vojske 1940-1941*, te *Generali i admirali u ratnoj formaciji JV od 3. aprila 1941. godine*.

Ovo vrsno djelo, kao i drugi rezultati rada autora, ne samo da popunjava brojne bijele mrlje u historiografiji nego će poslužiti kao nezobilazano djelo u izučavanju međuratnog perioda. Ono je potvrda da su u istoriji akteri političkih odluka ujedno i njihove žrtve. Glavni junaci ratova do 1918. godine, te najuticajniji i najvažniji članovi elitnog društva u Kraljevini definišu se studijom i biografijom ne kao kolektiv ili ujedinjena skupina, već kao pojedinci čije su sudbine jednako ljudske i ranjive. Stotine navedenih ličnih priča i imena služe rekonstrukciji istorijske naracije i potiču dalja istraživanja ljudskog društva. ■

Sonja Dujmović

Mustafa Imamović, *Vjerske zajednice u Bosni i Hercegovini i Jugoslaviji između dva svjetska rata*. Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, 2008, 162 str.

Knjiga Mustafe Imamovića *Vjerske zajednice u Bosni i Hercegovini i Jugoslaviji između dva svjetska rata* predstavlja "izvjesnu preradu i dopunu" autorove magistarske teze *Pravni položaj vjerskih zajednica za vrijeme šestojanuarske diktature*. Iako sama magistarska teza nikada nije objavljena, autor je pojedine njene dijelove, početkom devedesetih godina prošlog stoljeća, dodatno proširio i obogatio novim historijskim saznanjima i, pojedinačno u obliku članaka i rasprava, objavio u Glasniku Rijasetu IZ u Bosni i Hercegovini i *Godišnjaku* Pravnog fakulteta u Sarajevu, kao i u nekim drugim publikacijama ('Sefarad 92', Zbornik radova o fra An-

---

delu Zvizdoviću). Ovaj rad predstavlja prikaz položaja vjerskih zajednica i institucija u međuratnoj jugoslavenskoj državi, s posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu. Ujedno, ova knjiga čini i skup svih spomenutih članaka i rasprava, koje su početkom devedesetih godina dvadesetog stoljeća parcijalno objavljeni. Upravo iz razloga što su dijelovi ovog rada neovisno pripremani i objavljivani na nekoliko mjesta primjetna su ponavljanja određenih činjenica, ali to nikako nije uticalo na kvalitet i vrijednost ove knjige.

Pogledom na sadržaj knjige zaključujemo da su prva dva poglavlja (str. 7-37) posvećena pokušajima rješavanja vjerskog pitanja u međuratnoj jugoslavenskoj državi. Drugi, nešto veći dio knjige, bavi se pojedinačno svakom priznatom vjerskom zajednicom na tlu jugoslavenske države.

Prvo poglavlje *Pokušaj donošenja interkonfesionalnog zakona u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca* (str. 7-25), kao što sam autor kaže, “bavi se rješavanjem vjerskog pitanja ugrađenim u Vidovdanski ustav 1921. godine”, odnosno kasnijim pokušajima “donošenja jednog interkonfesionalnog zakona”. Razgovori o donošenju jednog takvog zakona započeli su i prije stvaranja zajedničke države, tokom Prvog svjetskog rata i razgovora na Krfu između Jugoslavenskog odbora i vlade Kraljevine Srbije, o kojima autor pruža iscrpne podatke. Razgovori, koji su nastavljeni i nakon stvaranja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, rezultirali su neuspjehom, pa je izostao jedinstveni zakon, koji bi regulirao status vjerskih zajednica na državnom nivou.

U drugom poglavlju *Opće karakteristike vjerskog zakonodavstva šestojanuarske diktature* (str. 27-37) autor iznosi detaljni razvoj vjerskog zakonodavstva, koji se odvijao u drastično promijenjenim političkim prilikama. Nakon uspostavljanja šestojanuarske diktature 1929. godine, novi režim odbacuje ideju donošenja jednog zakona, kojim bi se regulirao status svih priznatih vjerskih zajednica. Nasuprot tome, šestojanuarski režim pristupa rješavanju vjerskog pitanja tako što donosi odvojene zakone o većini priznatih vjerskih zajednica na tlu Kraljevine Jugoslavije. Kao rezultat takve politike tokom 1929. i 1930. godine doneseni su zakoni o Pravoslavnoj crkvi, Jevrejskoj i Islamskoj zajednici, kao i evangelističkoj i reformiranoj crkvi. Novim zakonodavstvom režim je pod kontrolu države, odnosno, zbog okolnosti kakve su tada vladale u Jugoslaviji, pod direktnu kontrolu dinastije, stavio sve vjerske zajednice. Svi zakoni rađeni su po istom principu, a glavna odlika im je bila stavljanje pod čvrstu kontrolu države svih vjerskih zajednica, a samim tim i skoro svih oblika društvenog života u državi. U daljnjem tekstu autor detaljno obrazlaže zakone sa pojedinim vjerskim zajednicama i otkriva kako su se oni odrazili na rad samih zajednica, uposlenika i institucija u njihovoj nadležnosti, ali i ‘običnih ljudi’.

Jedina vjerska zajednica, čiji status nije bio reguliran posebnim zakonom bila je Katolička crkva. Njen status režim je pokušao riješiti sklapanjem konkordata sa Va-

---

tikanom. Ali naponi oko njegovog sklapanja nisu urodili plodom dijelom i zbog prevelikih zahtjeva katoličke crkve, ali dijelom i zbog otpora nekih političkih i vjerskih krugova u državi. O pokušajima sklapanja konkordata i neuspjehu da se to učini, kao i o primjerima reguliranja odnosa između katoličke crkve i države u Evropi i svijetu, autor piše u trećem poglavlju pod naslovom *Pitanje konkordata u Jugoslaviji 1918-1941* (str. 39-51).

U četvrtom poglavlju *Hrvatska starokatolička crkva* (str. 53-54) autor iznosi najosnovnije podatke o ovoj malobrojnoj i malo poznatoj vjerskoj skupini, koja je status priznate vjeroispovijesti stekla 1923. godine. Dok peto poglavlje pod naslovom *O kulturno-političkoj aktivnosti reisul-uleme Čauševića* (str. 55-63) predstavlja kratak biografski prikaz života i djela, prema mnogima jedne od najznačajnijih ličnosti prve polovine dvadesetog stoljeća među bosanskohercegovačkim muslimanima, reisa Mehmeda Džemaludina Čauševića.

Kratku historiju Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini i Jugoslaviji između dva svjetska rata, kao i njenu organizaciju, autor je predstavio u najobimnijem dijelu ovog rada pod naslovom *Pravni položaj i organizacija Islamske zajednice u Jugoslaviji 1918-1941. godine* (str. 65-89).

Kao i u prethodnom, tako i u završna tri dijela knjige autor iznosi pregled međuratne historije triju preostalih vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini i Kraljevini Jugoslaviji – Srpske pravoslavne crkve (*Pravni položaj i organizacija Srpske pravoslavne crkve u Jugoslaviji 1918-1941. godine*, str. 91-111), jevrejske (*Položaj Jevreja u Srbiji i Kraljevini Jugoslaviji*, str. 113-123) i protestantskih zajednica (*Protestantske crkve*, str. 125-128).

Pored glavnog dijela autor je u knjigu uvrstio i *Dodatak* (str. 129-156), koji izlazi iz vremenskog okvira određenog naslovom rada, ali, zajedno sa glavnim dijelom knjige, čini jednu zaokruženu cjelinu. Ovaj dio rada sastoji se iz dva dijela – *Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini u vrijeme rata 1941-1945. godine* (str. 131-143) i *Pregled razvitka Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini* (str. 145-156).

Iako u posljednja dva stoljeća u jugoslavenskoj i bosanskohercegovačkoj historiji nije moguće izolovano posmatrati nacije i nacionalnu politiku od religije i vjerske politike, vjerskom pitanju u jugoslavenskoj i bosanskohercegovačkoj historiografiji posvećeno je premalo pažnje. Zbog toga je knjiga Mustafe Imamovića *Vjerske zajednice u Bosni i Hercegovini i Jugoslaviji između dva svjetska rata*, u kojoj je iznesena sinteza odnosa međuratne jugoslavenske države prema svim priznatim vjerskim zajednicama, posebno vrijedna za bosanskohercegovačku, ali i historiografiju drugih južnoslavenskih naroda.■

Mirza Hujčić